

רות בונדי ז"ל

טל בשן: "לא שמעתי סיפורי שואה קשים. פה הם פלו כינים, שם היא הבריחה מלפפונים בחזייה. עם השנים גיליתי יותר"

אומרים לי: 'די, מה את מתעסקת באמא שלך כל כך הרבה, זה לא בריא'

טל בשן נולדה בדיוק בתאריך שבו שנים קודם לכן נשלחה אמה בטרנספורט לאושוויץ. **רות בונדי**, האם, שרדה את מחנות ההשמדה והפכה בישראל למתרגמת מוערכת מצ'כית ("החייל האמיץ שוויק"), עיתונאית וסופרת. **שנה אחרי מותה של בונדי בגיל 94, ממשיכה בתה היחידה את מפעל חייה של האם ומספרת על החלטתה להסיר את המספר שקועקע על זרועה: "אמא אמרה לרופא, אני לא צריכה את המספר כדי לזכור את אושוויץ"**

בשנה השנייה לעלייתה ארצה, 1950, ניגשה צעירה ממוצא צ'כי אל הר"ר פא במרפאת קופת חולים בחיפה. היא הניחה מולו את זרועה, הצביעה על המספר שהיה מקועקע עליה, 72430, והוא הסיר אותו בחתך קטן ושני תפרים. לאישה הזו קראו רות בונדי, והיה לה מספר שלא תפס הרבה מקום, כיוון ששיחרה את המקעקעת הפולנייה: "קחי את האפודה שלי, ועשי לי קעקוע קטן".

"הרופא שהסיר לה את המספר אמר לה, 'אבל זה סימן כבוד', אומרת טל בשן, בתה של בונדי, שנפטרה לפני כשנה. "אמא אמרה לו, 'אני לא צריכה את המספר כדי לזכור את אושוויץ'. זה לא היה אות כבוד בעיניה. היא אומרת שהובילו אותם לשם כמו בהמות. אני גדלתי עם אמא בלי מספר".

● היא הפבירה את המעשה החריג?

"הישראלים שאלו אותה שאלות קשות, כמו 'מה עשית כדי להינצל?' אמא הרגישה שמתייחסים

אורית חרלין-רוזנצווייג | צילום: אביגיל עוזי

מה למדת מאמא שלך?

"אמא העבירה לי כמה תוכנות. אחת מהן היא ש'גברים תמיד ינסו', והאחריות להציב גבולות היא עליי. עוד אמרה, 'אל תגידי שאת לא יכולה לבוא לעבודה בגלל הילדים, תמציאי תירוץ אחר'. בזמנו זה נחשב לחולשה, וכל אישה בדור שלי שנאבקה על מקומה, תגיד את זה. היא גם אמרה, 'אל תהיי נחמדה'. ככל שאת קלה להפעלה כך יטרטרו אותך יותר ויעריכו אותך פחות."

יותר הצטרפה לתנועת הנוער "אל-על", הפלג הצ'כי של תנועת הנוער הציונית "תכלת לבן", ועברה הכשרה כפועלת חקלאית. היא לא קיבלה רישיון עלייה לארץ ישראל, נותרה עם משפחתה תחת השלטון הנאצי ונישאה למרדכי שלה מההכשרה. ביולי 1942 נשלחה לגטו טרוזין, שם עבדה במעון, בגני הירק של מפקדת האסאס וכפועלת במאפייה, והייתה אחת העדות החיות ל"תרמית טרוזין" המפורסמת (הסתרת תנאי החיים הקשים בעת ביקור הצלב האדום במקום).

בדצמבר 1943 נשלחה בונדי לאושוויץ, למחנה המשפחות שהוקם למקרה שאנשי הצלב האדום ירצו לראות מה עלה בגורל המשפחות שפגשו בטרזין. היא לימדה שם ילדים קרוא וכתוב, למרות שהיה ידוע כי האסירים יישלחו אל מותם בתאי גז. המזל שיחק לה שוב, כשנשלחה מהמחנה לגרמניה. יחד עם 600 אסירות הובלה להמבורג

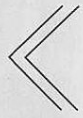
טל בשן (62), עיתונאית, מרצה לכתובה ובעלת חברת תוכן, לקחה על עצמה לשמר את מפעל הכתיבה של אמה. בשנת האבל טיפלה בהוצאת ספרה האחרון, "רצינות ההומור של הצ'כים" של יהודי צ'כיה" (כנרת זמורה-ביתן), שיצא לפני כחודשיים. תערוכת ציורים שמתכתבים עם טקסטים של בונדי מוצגת כעת ב"בית טרוזין" בקיבוץ גבעתיים איחוד (מוזיאון שבונדי הייתה שותפה להקמתו). בונדי נולדה בפראג בשנת 1923, בתם הבכורה של יוסף, בנקאי, ושל עקרת הבית פרנציסקה לבית הרמן. היא למדה בבית ספר גרמני, ולמרות שחלמה על לימודי עיתונות נשלחה לבית ספר למסחר.

חיה השתנו לחלוטין כשצבאות היטלר כבשו את חלקה המערבי של צ'כוסלובקיה. התאריך: 15 במרץ 1939. היא הייתה ילדה כשאביה פוטר מהבנק, מיידית וללא פיצויים, התחיל ללמוד סנדלרות ועבר בסלילת כבישים. בגיל מאוחר

אליה בהתנשאות או ברחמים. לרבריה, רק חיים גורי ואורי צבי גרינברג ניהלו איתה שיחות. האחד רים נמנעו. אולי הרגישו אשמים שלא עשו יותר." • היא הצטרפה על הסרת הקעקוע בערוב ימיה?

"בשום פנים ואופן לא. וזעזעו אותה הצעירים שהיום מקעקעים את המספרים על היד כאות הזדהות. היא לא הבינה, למה לקעקע את זה על היד? בשביל מה עלינו לארץ והקמנו מדינה? היא התפלצה מזה."

רות בונדי ז"ל, שהייתה מתרגמת, סופרת ואחת העיתונאיות הראשונות שפעלו כאן בראשית ימיה של המדינה, נפטרה בסוף 2017 בגיל 94 וחצי. את הסיפור על מחיקת המספר מזרועה סיפרה ביוגרפיה שלה, "שברים שלמים", שיצאה לפני 22 שנה. בסך הכל כתבה ותרגמה 101 ספרים. בין היתר, כתבה את הביוגרפיה של אנצו סירני ותרגמה את "החייל האמיץ שוויק". בתה היחידה

רג, לפינוי הריסות אחרי הפצצות בנות הברית. שם קרה לה משהו בלתי נשכח: היא והאסירות פגשו שבויי מלחמה צרפתיים שדאגו להן וחלקן איתן אוכל וביגוד ומחילות שקיבלו מהצלב האדום. כל שבוי אימץ אסירה. זה היה משהו להיאחז בו, אמונה בבני אדם. שנים אחר כך רצתה לחפש את השבוי שעזר לה, אבל החליטה לא להעיק עליו. באפריל 1945 הובלו האסירות למחנה ברגן בלזן, שהיה כבר, כהגדרתה, "מצבור של גופות ומתים מהלכים מורעבים". כששוחרר המחנה על ידי הצבא הבריטי. בונדי חלתה בטיפוס הבהרות ושקלה 35 ק"ג בלבד. מלבד אחותה אדית, שעל-תה איתה ארצה, נספו הוריה ויתר בני משפחתה. "מבחינה סטטיסטית - משפחה בת מול", כתבה, "מישהו בכל זאת שרד כדי לספר את סיפורה".

זה שאין אלוהים, היא לא הראשונה שאמרה. היא האמינה שהכל סתם גורל עיוור. כל מה שתכננת, מחר נטרף. אם אמרת שאתה בעל מקצוע כזה, היום צריך אותך ומחר הורגים. רק האמונה באדם נשארה בה"

חלונות יפים או יפות?

במאי 1945, במסע חזרה לביתה, הבטיחה לע"צמה לעלות לארץ ישראל. היא נסעה כמדריכה עם ילדים ניצולי שואה להבראה בשווייץ, והחלה לעבוד כמתרגמת מאנגלית לצ'כית בסוכנות יונייטד פרס בפראג וגם הייתה מוכירתו של קצין הקשר לכריגארה היהודית.

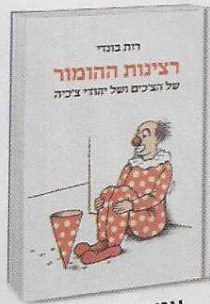
לישראל עלתה בסוף דצמבר 1948, בגיל 25, רק לאחר שהוקמה המדינה, כיוון שלא הייתה מוכנה להיות פעם נוספת מאחורי גדר רות תיל בקפריסין. היא הגיעה לחיפה, שכרה חדר כביסה עם חלון קטן ונוף לים אצל מש-פחה חיפאית, ואחרי שחרורה מצה"ל (שם שיי-רתה, בין היתר, כתצפיתנית מטוסים) עבדה כקופאית בחברת ביטוח של דוברי גרמנית ולמדה עברית בשיעורי ערב. בהמשך הפכה למורה באולפן.

איך היא התגלגלה לעיתונות?
"אחרי לימודי האולפן, החלה לכתוב בעיתון עולים שהיה שייך לעיתון 'דבר'. במקרה פוטר כתב שטח חיפאי, והיא התקבלה לתפקיד והחלה לכתוב בלי לקבל קרדיט. בכל יום צעדה קילומטרים ארו-כים ממקום למקום, והתלבטה בכל מיני ניסוחים: חלונות יפים או יפות? היא הייתה מכתובה בטל-פון את הידיעות לכתבנות, והסיפור הוא שהייתה משתעלת כשלא ידעה אם לבחור בלשון זכר או נקבה. הכתבנית כבר הייתה משלימה בעצמה".

אך רפאל בשן, שהיה עיתונאי צעיר ומוכשר, צעיר ממנה בשבע שנים, פגשה בעיתון. הם נישאו כשהייתה בת 31, גיל מופלג להתחתן בו באותם ימים. כמה שנים אחר כך התפטרה מהעיתון כשנדרשה להיות חברת מפלגת מפא"י, והחלה לכתוב ולתרגם מהבית. "להיות אישה שנשואה לגבר צעיר ממך היה פורץ דרך בומנו", אומרת

בשן, "הרבה דברים בו דיברו אליה, שניהם היו עיתונאים, והיא ראתה בו התחברות לארץ ישראל הצברית, למרות שהוא לא היה צבר, אבל עלה מגרמניה בגיל שלוש".

• הלידה שלך, במובנים רבים, הייתה גם רפואי.
"אמא שלי רצתה מאוד ילדים. בגלל כל מה שעבר עליה בשואה, לא היה לה מתזור חודשי תקופה ארוכה, ובשלב מסוים הוא חזר לה. היא הפילה פעמיים באופן טבעי ואז, בתחילת ההיריון איתי התגלה ברחמה גידול שפיר גדול. הייתה הסכמה בין הרופאים שהיא צריכה להפיל כי טוב לא יצא מזה. רק רופא אחד יקה, ר"ר רודולף מאיר, אמר לה, 'יש סיכוי סביר שהכל יעבור בשלום', ואכן, הגידול סולק בהמשך. לימים הת-ברר לי שתאריך הלידה שלי, 18 בדצמבר, הוא

עטיפת הספר האחרון של בונדי

התאריך שבו אמא שלי נשלחה בטרנספורט לאשוויץ. כשאתה יודע דבר כזה, אתה מרגיש שזה עליך כל הזמן, לטוב ולרע. אנחנו, הדור השני לשואה, היינו צריכים להיות הנצר, הורע, העתיד".

• מה סיפרה לך אמא?

"לא שמעתי סיפורי שואה קשים. אצלנו זו הייתה שואה לייט, סיפורים שנשמעו לי בילדותי כמו מחנה צופים. פה הם פלו כינים, שם היא הבריחה מלפפונים בחזויה מגן הירק של האס"א. עם השנים גיליתי יותר. בבית, בתחתית ערימת האלכוזים, היה אלבום אפור. בגיל עשר פתחתי אותו והיו שם צילומים נוראיים של גופות וכל מה שאנחנו מכירים. אמא שלי סתבה את האלבום הזה מעבודתה ביונייטד פרס. זה היכה בי, אבל לא דיברתי על זה".

• מתי ביקשת מאמא לדעת יותר?

"אנחנו דור שלא העז לדבר עם ההורים ול-שואל. לא רצינו לצער אותם. הם סבלו מספיק. אז אתה ילד טוב, ואם יש לך צרות, אתה לא מביא אותן להורים. כשרצו להעיק אותי מהתיכון, לא סיפרתי. הסתדרתי לבד (צוחקת)".

• בשקראת את הביוגרפיה של אמא שלך, גילית משהו שלא ידעת?

"לא ידעתי שאמא שלי הייתה נשואה קודם.

גיליתי שהייתה נשואה טרום השואה למדריך שלה מההכשרה, ורק אחרי השואה הם נפרדו. אחרי מותה עלעלתי שוב באלבומים שלה, ופי-תאום ראיתי צילום שלו. קראו לו הונזה, דב, בעברית. לא הספקתי לשאול אותה למה הם נפרדו. אני יודעת שהם נפגשו פה בארץ, והוא הפך לאיש רב פעלים. גם הוא כבר נפטר".

• איך השואה השפיעה על תפיסת עולמך?

"זה שאין אלוהים, היא לא הראשונה שאמרה. היא גם אמרה שאין שום קמע או מזל בחיים שלנו. הכל סתם גורל עיוור. כל מה שתכננת, מחר נטרף. אם אמרת שאתה בעל מקצוע כזה, היום צריך אותך ומחר הורגים. היא הייתה רצינית מאוד. רק האמונה באדם נשארה בה".

• היא כותבת בביוגרפיה שלה: "כיוון שנתתי רתי בחיים, לא הייתי מוכנה לוותר על ניסיון השואה, להחליף אותה בעלייה ארצה מבעוד מועד". למה היא התכוונה?

"בערוב ימיה העזתי לשאול אותה. היא הסבי-רה לי שהיא ראתה אחר כך איך אנשים התייסרו פה על התחושה שאולי יכלו להציל את הקרובים שהיו להם שם. היא אמרה, לפחות אני הייתי שם, וידעתי שאי-אפשר היה לעזור".

סיפורה של בונדי מעורר השראה גם בגלל המהירות שבה התאקלמה בארץ. "השפה נהייתה לי בית. היא כיסתה אותי כמו שמכיחמה", כתבה. בשנת 1956 הפכה לאחת המשתתפים ב"שלושה בסירה אחת", תוכנית רדיו פופולרית ששודרה בשבת לפני הצה-ריים בקול ישראל.

היא לא דיברה על פמיניזם ולא האמינה בשריפת חזיות, אבל היה לה מקום של כבוד בזירת העיתונות הישראלית של קום המדינה, שהייתה גברית במהותה.

"אמא שלי אף פעם לא דיברה על פמיני-זם, אבל הייתה התגלמות הפמיניזם במובן הזה שאף פעם לא הסכימה להיכנס לנישה של כתיבה נשית, גם לא בעיתון", נזכרת בשן. "כשביקשו ממנה בשנות ה-60 לכתוב מדור לנשים, היא קראה לו, 'לא לנשים בלבד'".

• איך היא הסתדרה בסביבה הגברית?

"היא סיפרה שהיו אנשים בכירים במערכת, שהיה ידוע שאסור להיכנס איתם למעלית כי אחד מהם תמיד פותח את המכנסיים ואחד מצ-מיד אותך לקיר. אמי ראינה פוליטיקאי ששלח ידיים עד שנשטשה את הריאיון בלי לדבר על זה, כי אז לא דיברו".

בהמשך הייתה בונדי חברה בוועדה למעמד האישה של ממשלת יצחק רבין, וגם אחת ממייסדי תנועת סובלנות להוקעת האלימות בישראל. בשנת 2000 זכתה בעיטור כבוד מטעם ממשלת

לא ידעתי שאמא שלי הייתה נשואה לפני השואה, גיליתי את זה כשקראתי את הספר שלה. אחרי מותה פתאום ראיתי צילום שלו באלבום. לא הספקתי לשאול למה הם נפרדו"

"היא לא דיברה על פמיניזם, אבל הייתה התגלמות הפמיניזם במונח הזה שאף פעם לא הסכימה להיכנס לנישה של כתיבה נשית". בונדי מראיינת את דוד בן גוריון, 1960

"הזמינו אותי לדיאלוג בצ'כיה עם ריינר הס (מימין), הנכד של רודולף הס, מפקד אושוויץ. אמי אמרה, 'מה את רוצה? זה הנכד, הוא לא היה שם', טעי לשם"

צ'כיה על תרומתה לתרבות הצ'כית. טל בשן זוכרת בית שמח 'למרות הויכוחנות של אמא ולמרות שאבא שלי היה עם שיתוק ביד אחת כתוצאה ממחלת הפוליו שתקפה אותו בילדותו; בית של עיתונאים שמחוברים לכל מה שקורה ולא נשים מעניינים - ציירים, פוליטיקאים. כולם היו אצלנו, כולל יהודים גאון שהיה חבר קרוב של אבא."

● למה התנתק הקשר איתו?
"בתקופת הגירושים ראגתי לו, חששתי שהוא לא יסדר. הייתה תקופה שהייתי ילדה הורית יותר. לימים הוא הכיר מישהו וניתק ממני מגע. לא הצלחתי לחדש את הקשר, ולצדדי הוא לא הכיר את הילדים שלי. ועם זאת, כשהוא אושפז אחרי שבץ, זוגתו קראה לי וישבתי לצדו כמה שבועות. הוא לא יכול היה לדבר, אבל אני סגרתי מעגל. לא קיבלתי ירושה, לא רווייתי ממנו נחת, אבל בילדות הוא היה אבא אוהב. מבחינתי תמיד עדיף להיות עם אבא מאשר בלי."

● מתי החלה ההידרדרות במצבה של אמא?
"היא הייתה עצמאית עד גיל 90. בכל בוקר בחמש הייתה שוחה, כתבה ותרגמה, בישלה נהדר לנכדים. ואז חלה פתאום הידרדרות. באו עליה כל מיני מחלות כתוצאה מהתקופה במחנות. כששאלו אותה, 'את רות בונדי?' היא ענתה, 'הייתי פעם'. שנה חצי לפני פטירתה חזרה מאשפוז ותיארה איך דיברו אליה כמו לילדה: 'תעשי פיפי עכשיו', והחליטה שהיא לא הולכת יותר לבית חולים". היא נפטרה בגיל 94 וחצי בביתה, כפי שרצתה, מוקפת בבני משפחה וחברים.

● רצינות ההומור, ספרה האחרון של בונדי, מבטא את ה"אני מאמין" של האישה שהאמינה בהומור ככוח מניע חיים. "אני מלאת צער וגעגועים שאין להם שיעור", אומרת בשן, "הפתרון שמצאתי היה לערוך את הספר שהיא השאירה, ולקרוא יום-יום את החומר שלא קראתי קודם. בפרק האחרון היא פתאום נפרדת מכולנו. זה גרם לי לבכי מר. אנשים אומרים לי, די, מה את מתעסקת באמא שלך כל כך הרבה, זה לא בריא."

● מה את עושה?
"שזה בריא לי מאוד. היא הייתה אושיה תרבותית, קול מיוחד בתרבות הישראלית, ומגיע לה להיות מונצחת ושקולה יישמע. אני רואה את עצמי כמוחזקת הלפיד".

● היא סלחה לגרמנים?
"היא לא פקדה עוון אבות על בנים. לפני שנתיים הזמינו אותי לדיאלוג פומבי בצ'כיה עם הנכד של רודולף הס, מפקד אושוויץ. כשקיבלתי את המייל, סגרתי אותו מרוב כהלה. אמי אמרה, 'מה את רוצה? זה הנכד, הוא לא היה שם, טעי לשם'. היא עצמה הרצתה בגרמניה, אך התעקשה להרצות רק בפני צעירים והופתעה כמה הם לא יודעים."

בהמלצת אמה והפכה לכתבת מקומית ולכתבת בידור. בשן נישאה וילדה שני ילדים, גרה בארצות הברית עם משפחה במשך ארבע שנים וכשחזרה, ב'1992, שבה לעיתונות. ב'1997 התגרשה מאבי ילדיה.

● היית ילדה שמוגננים עליה יותר מדי?
"אמא שלי הסתירה את החרדות שלה ושל חה אותי לכל הטיולים בצופים. אבא שלי היה ההיסטרי והראגן, שהיה מלווה אותי לבית הספר עד גיל מאוחר והתחננתי שיפסיק. היא גם לא הכריחה אותי לאכול. הייתה עושה מנות מדודות של אוכל טעים שהספיקו בדיוק, ולא נשאר דבר לזרוק או לאפסן."

● איפה את כן מזהה את תסמונת הדור השני?
"ההורים אז לא התאמצו יותר מדי לשעשע את הילדים ולא היססו לאפסן אותם. פעם הוריי קיבלו מלגת לימודים לניו-יורק, ואמרו להם

הייתי ילדה עם סוד: אבא שלי, העיתונאי החשוב, מכור לאלכוהול. מעטים ידעו. המסר היה שכלפי חוץ הכל צריך להיראות פיקס"

שניו-יורק זה לא מקום לילדים. הם שלחו אותי לחברים בקנדה שהיו להם ילדים בגילי. ארבעה חודשים הלכתי לבית ספר צרפתי במונטריאול אצל משפחה שאני לא מכירה. יום אחד הודיעו בבית הספר שיש מגפת German Measles. שמ' עתי 'גרמני', והבנתי שאני כנראה עומדת למות. הלכתי עם המועקה בתוכי ולא שיתפתי איש, עד שאמא שלי הוציאה את זה ממני בטלפון, ואמרה, 'תירגע, זה אדמת'."

● לא יכולת להרשות לעצמך מרד גיל נעורים.
"ילד מרגיש שהורה שלו עבר משהו קשה, והוא משתדל לרצות אותו ולא להיות בעייתית". עוד קודם, כשהייתה בשן בת 21, התגרר שו הוריה, וביתם ברמת-גן, שהיה מוקד עלייה לרגל לחבריהם, נמכר. "הגירושים היו הקלה מבחינתי, כי המצב בבית לא היה טוב. אבא היה אלכוהוליסט שלא רצה ללכת לגמילה. הוא היה איש אישיות גאון, אבל היה קשה להיות בצל ההתמכרות שלו. אני

● אביך היה הכובב בבית.
"אמא שלי הייתה בצלו רוב השנים, כי הוא היה העיתונאי המפורסם. היה לו המדור 'ריאיון השבוע', שהיה מדור השבט של החברה הישרא-לית בשנות ה-60. הוא המציא ז'אנר של ריאיון שלא היה לפניו, אישי ותיאורי, ובמנו זה היה חי-דוש מסעיר. הוא ראיין את כל גדולי עולם, ממרלן דיטריך ועד ש"י עגנון. בשנת 2000 הוא נפטר."

לבד במונטריאול

ילדותה של בשן עברה עליה תחת המטרייה המגוננת של הוריה המצליחנים. את שנות בית הספר הראשונות עשתה באנגליה, כשהתמנה אביה לכתב בלונדון. בצבא שירתה כמדריכת טירונות בבה"ד 12, ולאחר השחרור עברה לירושלים ועברה, בין היתר, ככתבת עיתון הס'טודנטים "פי האתון" וכעורכת העיתון בהמשך. ב'1982 השתלבה במערבי, עברה לתל-אביב